

ПСИХОЛОГІЯ РОЗВИТКУ

DOI 10.26565/2225-7756-2024-76-03

УДК 159.964.21

А.А. БОБРИЦЬКА (Ангеліна Андріївна Бобрицька)
студентка факультету психології
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0009-0007-1847-2750>

E-mail: bobrytska2021.9511846@student.karazin.ua

Н.А. МАСВСЬКА (Наталія Анатоліївна Масвська)

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент ЗВО кафедри загальної психології

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4408-4659>

E-mail: namaevska@karazin.ua

ДОВЕРБАЛЬНІ ТРАВМИ ТА ЖИТТЕСТІЙКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

У статті здійснено аналіз феномену довербальної травми, а також наведено результати емпіричного дослідження взаємозв'язку довербальних травм із життєстійкістю студентів. Методи: «Діагностика довербальних травм згідно методу Психотерапії «Я-реконструкція» (Павленко Т.В.), «Коротка версія тесту життєстійкості» (Олефір В.О., Кузнецов М.А., Павлова А.В.), «Самооцінка життєстійкості» (модифікація опитувальника М. Форверга на контактність Т.О. Ларіної). Виявлено значущий зворотній зв'язок середньої сили між загальними показниками довербальної травми та життєстійкості, а також зворотній зв'язок середньої сили між змінними «довербальні травми – контроль», «право отримувати задоволення – контроль» та «право отримувати задоволення – життєстійкість».

Ключові слова: довербальні травми, життєстійкість, особистість, психологічна травма.

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми. В сучасному світі дуже важливо розуміти різноманітні впливи на психіку людини, в тому числі травматичні. Однією з найменш помітних, але найбільш значущих форм травматичного впливу є довербальна травма, яка є предметом дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Зокрема, С. Макдональд визначає довербальну травму як будь-який тип травматичного досвіду, який виникає до того, як людина оволодіє мовою та здатністю використовувати слова для спілкування. Це досвід, який з'являється в ранньому дитинстві та раніше (McDonald, 2019). Діти, які зазнали довербальної травми, мають, як правило, затримку мовного розвитку, проблеми з граматикою та синтаксисом, обмежений словниковий запас, труднощі з розумінням мови. На думку Х. Левіна, таким дітям важко оволодівати руховими навичками (повзання, ходьба), дрібною моторикою (письмо, використання посуду), що впливає на їхню здатність брати участь в іграх та повсякденну діяльність (Levine, 2021).

Як зазначає Т. Павленко, довербальні травми – це складні психічні травми, які людина не може згадати, в результаті чого вони знаходяться за межами системи значень людини. На етапі довербального розвитку дитина ще не має здатності розрізняти різні сигнали. Вона може лише відчувати задоволення або

незадоволення. Це означає, що довербальна травма може бути дуже важкою для дитини, оскільки вона не має можливості її зрозуміти та осмислити (Павленко, 2023). Тому, складність цього явища полягає в тому, що довербальні травми важко розпізнати, оскільки дитина не може розповісти про те, що з нею відбувається. Також психологія виокремлює три базові потреби особистості, спираючись на базові конструкції людини. Оскільки у довербальний період основні потреби дитини ґрунтуються навколо любові, безпеки, турботи й комфорту, то сюди входять: право на бажання, право на володіння, право на задоволення. Таким чином, якщо не задовольняли ці потреби, психіка для свого захисту перетворює ці потреби в заборони, несвідомо відмовляючись від власних бажань, замінивши їх на ті, які здавались більш безпечними в той час. Тоді особистість задоволення своїх бажань сприймає як незадоволення. (Павленко, 2023). О. Резнікова у своїй праці (Резнікова, 2018) розглядає довербальну травму в дитини в контексті переживання горя. Так, оскільки дитина не може проговорити свою біду, горе набуває винятково емоційного та фізичного характеру і таким чином стає довербальним досвідом. Т. Мікова у своєму дослідженні підходить до вивчення формування довербальних травм через хибні уявлення батьків про протилежну стать дитини, коли критика та

Як цитувати: Бобрицька, А.А., Масвська, Н.А. (2024). Довербальні травми та життєстійкість особистості. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія»*, (76), 21-27. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2024-76-03>

In cites: Bobrytska, A.A., Maievska, N.A. (2024). Preverbal traumas and personality hardiness. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University. Series Psychology*, (76), 21-27. <https://doi.org/10.26565/2225-7756-2024-76-03> [in Ukrainian]

© Бобрицька, А.А., Масвська, Н.А., 2024; CC BY 4.0 license

несправедливі очікування сприяють почуттю невдоволення собою та формуванню довербальної травми (Мікова, 2023).

У дорослому віці довербальні травми можуть призвести до емоційного знецінення, порушення емоційного розвитку, низької самооцінки, складнощів з встановленням міжособистісних стосунків. Люди, які пережили довербальну травму, часто не можуть довіряти іншим людям, можуть бути схильні до тривоги, недовіри, підозрливості. Також можливе виникнення порушень пов'язаних з регуляцією емоцій, а такі особистості мають схильність до гніву, злості, страху чи тривоги.

Х. Фінн із колегами (Finn, Warner, Price & Spinazzola, 2017) зосередились на вивченні нових методів терапії довербальної дитячої травми та застосуванні терапії регулювання сенсорного моторного збудження (SMART). Т. Павленко використовує метод психотерапії «Я-реконструкція» для роботи із довербальними травмами (Павленко, 2022). Авторкою розроблений «Опитувальник діагностики довербальних травм згідно методу психотерапії «Я-Реконструкція» (ДДТ.ЯР)», а також «Опитувальник визначення періоду виникнення довербальної травми» (Павленко, 2022).

Довербальні травми також можуть відігравати значну роль у формуванні такої важливої особистісної характеристики, як життєстійкість. Поняття життєстійкості вперше було введено на початку 80-х років ХХ століття американськими психологами С. Кобейсом та С. Мадді. Це поняття перебуває на перетині двох напрямів психології: екзистенціальної психології та психології стресу і його подолання. У публікаціях С. Кобейса, Д. Кошаба та С. Мадді, ця характеристика позначалася терміном «hardiness» (Іващенко, 2021).

На думку екзистенціальних психологів і філософів, усі справи в нашому житті є результатом прийняття рішень, не дивлячись на те, чи значущі вони або незначні, усвідомлені або неусвідомлені. Згідно з С. Мадді, життєстійкість складається з трьох аспектів: залученість, контроль та прийняття ризику. Механізм дії цього явища полягає в його впливі на оцінку людською ситуації та в підвищенні готовності швидко реагувати. Так, стресові ситуації сприймаються як ті, що можна контролювати, як життєві виклики, які стимулюють розвиток та зростання. Завдяки дослідженням С. Мадді були зроблені висновки, що життєстійкість – це базова якість особистості, яка сприяє підвищенню успішності діяльності, пізнавальної активності, фізичної витривалості та здатна покращити соматичне і духовне здоров'я (Гитаренко, Ларіна, 2009). Оскільки життєстійкість – це не просто здатність витримувати випробування, але й здатність зростати та розвиватися під впливом негативних подій, то в цьому контексті довербальні травми можуть мати суттєве значення у формуванні життєстійкості. Також важливо зазначити, що життєва стійкість формується протягом усього життя, але особливо важливу роль у цьому процесі відіграють ранні дитячі роки, як і формування довербальних травм, які виникають в цей самий віковий період.

Довербальні травми можуть помітно впливати на сприйняття світу та самосприйняття особистості, вони можуть викликати формування внутрішньої негативної

моделі світу, де особистість бачить себе як непридатну, неспроможну, що гальмує процес самореалізації (Павленко, 2022). Також травмування може впливати на сприйняття власних можливостей та обмежити віру в успіх. Довербальні травми здатні перетворити світ на місце, де немає безпеки та підтримки. Така внутрішня реальність може стати перешкодою для встановлення внутрішньої міцності особистості, а отже, і для формування важливих особистісних якостей, таких як життєстійкість, адже за С. Мадді життєстійкість саме пов'язана з переживанням продуктивності свого життя та успішною самореалізацією в майбутньому. Наприклад, Г. Варіна (2018) говорить про життєстійкість як про основу психологічного благополуччя особистості та гармонійного розвитку. Водночас, довербальні травми виникають в дитини в таких умовах, які суперечать гармонійному розвитку та достатньому благополуччю, а отже, заважають позитивному формуванню життєстійкості.

«Hardiness» є результатом взаємодії різних факторів, включаючи емоційну стійкість, оптимізм, цілеспрямованість, соціальну підтримку та розвинутість ефективних копінг-стратегій (Варіна, 2018) Довербальні травми ж, у свій час, можуть порушити цей баланс та стати причиною труднощів у розвитку життєстійкості. Як зазначають психологи, однією з вагомих категорій впливу довербальних травм є розвиток деструктивних стратегій копіngu (Мікова, 2023). Люди, які пережили довербальні травми, можуть розвивати стратегії, які спрямовані на уникнення конфліктів чи блокування власних емоцій. Це може заважати ефективному вирішенню проблем та розвитку життєстійкості, яка ґрунтується на вмінні адаптуватися до змін.

Мета дослідження – виявити характер взаємозв'язку довербальних травм і життєстійкості студентів закладів вищої освіти.

Методи дослідження. Для визначення рівня розвитку довербальних травм застосовувався опитувальник «Діагностика довербальних травм згідно методу психотерапії «Я-реконструкція»» (Павленко, 2022), призначений для осіб, які звертаються за допомогою до фахівця з такими проблемами, як психосоматика, проблеми сексуальної поведінки, проблемами харчування, стрес та тривожні стани тощо. Додатково методика дозволяє побачити рівень розвитку складових травм, які метод психотерапії «Я-реконструкція» тлумачить як базові. Опитувальник складається з трьох субшкал: заборона бажати, заборона володіти (мати), заборона отримувати задоволення. Кожна шкала має по 10 запитань. Основна шкала визначає рівень розвитку довербальних травм відповідно до методу психотерапії «Я-реконструкція». Відповіді на запитання опитувальника оцінюються за 5-бальною шкалою Р. Лайкерта та розкривають особливості персональної думки щодо довербальної травми. Для визначення рівня розвитку довербальних травм за методом «Я-реконструкція» спочатку підраховується загальна кількість балів за всі нараховані бали з питань опитувальника. Потім визначаються бали за трьома шкалами окремо. Високий рівень розвитку довербальних травм діагностується тоді, коли досліджуваний отримав від 105 до 150 балів, середньому

рівню відповідає результат від 50 до 105 балів, а низькому рівню – від 0 до 50 балів.

Показники життєстійкості досліджувалися за допомогою опитувальника «Коротка версія тесту життєстійкості», адаптованого до української вибірки В.О. Олефіром, М.А.Кузнецовим, А.В. Павловою (Олефір, Кузнецов, Павлова, 2013). Тест містить питання, що охоплюють три концептуально важливі аспекти життєстійкості – залученість, контроль і прийняття ризику. Для підрахунку балів відповідям на прямі пункти присвоюються бали від 0 до 3 («ні» – 0 балів, «скоріше ні, ніж так» – 1 бал, «скоріше так, ніж ні» – 2 бали, «так» – 3 бали), відповідям на зворотні пункти присвоюються бали від 3 до 0 («ні» – 3 бали, «так» – 0 балів). Потім підсумовується загальний бал життєстійкості та показники для кожної з 3 субшкал (залученість, контроль і прийняття ризику). Інший опитувальник – «Самооцінка життєстійкості» (модифікація опитувальника М. Форверга на контактність Т.О. Ларіної) – допомагає визначити рівень осмисленості та сформованості особистісних складових життєстійкості, які проявляються в спілкуванні. В бланку для відповідей подається опис дев'яти характеристик життєстійкості, а саме: емпатія, тепло, повага, щирість, справжність, ініціативність, рішучість, відповідальність, терпіння, оптимістичність, мобільність. Досліджуваним пропонується оцінити себе за 9-бальною шкалою, щоб з'ясувати, якою мірою їм властиві представлені якості. Бал «5» означає, що якість властива. Бали, розташовані ліворуч від «5», відповідають «зменшенню» цієї властивості, праворуч від «5» – її «збільшенню». Отримані відповіді перекладаються за 9-бальною шкалою, потім визначається сумарна оцінка. Згідно з ключем отримуються рівні осмисленості та сформованості складових життєстійкості, де: 73-81 бал – властивість притаманна респонденту повною мірою; 55-72 бали – у досліджуваного активно проявляється життєстійкість в орієнтації на співробітництво та здатності самостійно знаходити шляхи розв'язання проблем; 41-54 бали – життєстійкість є характерною рисою; 19-40 балів – середній ступінь вираженості життєстійкості; 9-18 балів – низький рівень осмисленості та сформованості життєстійкості.

Обрані нами методики дозволяють охарактеризувати рівень розвитку довербальних травм, а також особливості розвитку життєстійкості за декількома аспектами цього психологічного явища.

Математико-статистичні методи. Для перевірки вибірки на нормальність розподілу було використано критерій Колмогорова-Смірнова. Для кореляційного аналізу використано коефіцієнт лінійної кореляції r Пірсона.

Характеристика вибірки. В дослідженні взяли участь 62 досліджуваних, студенти різних закладів вищої освіти України віком 18-22 років (студенти, які здобувають першу вищу освіту) та 29-43 роки (студенти, отримують другу вищу освіту). Серед досліджуваних 79% становлять жінки (49 досліджуваних) та 21% – чоловіки (13 досліджуваних). Первинна обробка та структурування даних здійснювалася в програмі Excel, статистична обробка – з використанням Excel та комп'ютерної програми для статистичної обробки даних SPSS.

Результати дослідження. Аналіз отриманих результатів за методикою «Діагностика довербальних травм згідно методу психотерапії «Я-реконструкція» (Павленко Т.В.) показав, що середнє значення загального показника рівня розвитку довербальних травм становить 72,7 з середнім відхиленням σ - 16,3. Це означає, що студенти ЗВО в цілому мають середній рівень розвитку довербальних травм. Таким чином досліджувані мають середній рівень розуміння своїх бажань, права мати, для них характерне виражене відчуття провини та уникнення отримання задоволення. Виражений рівень заборони на право бажати, на право мати, та отримувати задоволення. Зіштовхуючись із можливістю реалізувати ці конструкції, особистість може відчувати тривогу, провину, часто може використовувати чужі орієнтири як опору для власного світу (Павленко, 2022).

Варто зауважити, що високий рівень розвитку довербальних травм має лише 1,6% опитуваних. Середній рівень мають 91,9%, низький рівень – 6,5%.

За субшкалою № 1 «Право бажати» середній показник дорівнює 22,5 ($\sigma=5,5$). Отже, це вказує на середній рівень розвитку заборони на бажання у студентів, тобто середній рівень розуміння своїх бажань, орієнтирів на чужі ідеали. Згідно з субшкалою № 2 «Право володіти (мати)» досліджуваним характерний середній рівень розвитку заборони на право мати, середній рівень розвитку навичок відстоювати свої кордони, права на простір, час, та інші базові потреби, готовність віддати все своє комусь іншому, помірно виражене відчуття провини та недостатньо розвинене почуття на право володіння своїми речами та іншими ресурсами ($\Sigma=23,97$; $\sigma =5,8$). Субшкала № 3 «Право отримувати задоволення» вказує на те, що досліджувані мають середній рівень розвитку заборони на задоволення, тобто уникнення задоволення, середній рівень агресії на фактори, які можуть спричинити збудження, сором, схильність до залежностей та психосоматики ($\Sigma=26,2$; $\sigma =7,2$).

Можемо побачити, що найвищий показник за шкалами має «право отримувати задоволення», тому можемо сказати, що студенти найбільшою мірою придушують в собі саме отримання задоволення.

Аналіз отриманих результатів за методикою «Коротка версія тесту життєстійкості» показав, що середній показник життєстійкості у досліджуваних становить 24 із середнім відхиленням σ – 5,9. Відповідно до статистики результатів вибірки для адаптованої методики, можемо сказати, що досліджуваним характерна порівняно низький рівень життєстійкості. Це свідчить про те, що студенти часто відчувають незадоволеність своїм життям та не вірять у свої сили контролювати події власного життя. Такі показники говорять про обережність і боязкість людини, про високу схильність до стресів, нездатність повністю включатися у вирішення життєвих завдань і перебувати в контакті з навколишнім світом. Занижені показники свідчать про недостатність у людини уявлень про межі своїх можливостей, завдяки яким вона може впоратися з незапланованою й непередбачуваною ситуацією. Такі результати методики вказують на прагнення до простого комфорту і безпеки, до уникнення невдач.

Результати показали низьку залученість у досліджуваних ($\Sigma=7,6$; $\sigma=2,2$). Залученість є ваговою характеристикою ставлення людини до себе. Ця якість дає особистості можливість відчувати себе значущою та достатньо цінною, щоб повністю включитися в розв'язання життєвих завдань, не звертаючи увагу на наявність стресогенних чинників. Показники свідчать про те, що досліджувані мають тенденцію до виникнення почуття знедоленості, відчуття себе «люза» життям.

Домінуючим серед досліджуваних є середній рівень контролю ($\Sigma=8,3$; $\sigma=2,99$). Контроль – це переконаність в тому, що боротьба має вплив на результат того, що відбувається, навіть якщо цей вплив не абсолютний і успіх не гарантований. Отже, можемо сказати, що респонденти у ситуації стресу не здаються та намагаються продовжити боротьбу та шукати нові шляхи розв'язання проблем. Така стратегія дає відчуття, що вони самі вибирають власну діяльність та свій життєвий шлях.

Говорячи про компонент прийняття ризику, то він також має середню вираженість у досліджуваних ($\Sigma=8,6$; $\sigma=2,9$). Такі результати показують, що студенти здебільшого переконані тому, що все, що з ними відбувається, сприяє розвитку внаслідок знань, отриманих з досвіду, не зважаючи був він позитивний чи негативний. Вони активно засвоюють ці знання з отриманого досвіду, мають впевненість та оптимізм в більшості ситуацій.

Таблиця 1. Результати кореляційного аналізу показників довербальної травми та життєстійкості / Results of correlational analysis of preverbal trauma indicators and hardness

Зв'язок змінних (показників довербальних травм та життєстійкості)	Коефіцієнт кореляції, r	Рівень статистичної значимості, p
Довербальні травми - життєстійкість	-0,568	<0,001
Довербальні травми - залученість	-0,378	0,002
Довербальні травми - контроль	-0,523	<0,001
Довербальні травми – прийняття ризику	-0,472	<0,001
Довербальні травми – самооцінка життєстійкості	-0,293	0,021
Право бажати - залученість	-0,371	0,003
Право бажати - контроль	-0,440	<0,001
Право бажати - прийняття ризику	-0,376	0,003
Право бажати - самооцінка життєстійкості	-0,315	0,012
Право бажати - життєстійкість	-0,474	<0,001
Право мати - життєстійкість	-0,405	0,001
Право мати - контроль	-0,338	0,007
Право мати - прийняття ризику	-0,391	0,002
Право отримувати задоволення - життєстійкість	-0,604	<0,001
Право отримувати задоволення - залученість	-0,384	0,002
Право отримувати задоволення - контроль	-0,580	<0,001
Право отримувати задоволення - прийняття ризику	-0,471	<0,001
Право отримувати задоволення - самооцінка життєстійкості	-0,261	0,041

У першому випадку для першої змінної ми використовували кількісні показники рівня розвитку довербальних травм, отримані за допомогою методики «Діагностика довербальних травм згідно методу психотерапії «Я-реконструкція»», а для другої – кількісні показники вираженості життєстійкості, отримані за допомогою методики «Коротка версія тесту життєстійкості». Кореляційний аналіз отриманих даних з усієї вибірки вказав на наявність зворотнього лінійного зв'язку між змінними ($r = -0,568$, $p \leq 0,01$). Сила зв'язку між

Таким чином, не зважаючи на те, що респонденти мають порівняно низьку вираженість життєстійкості, вони все ж намагаються контролювати своє життя та готові до ризику наскільки це можливо згідно з їхніми можливостями.

За результатами методики «Самооцінка життєстійкості» виявлено середній показник рівня осмисленості та сформованості особистісних складових життєстійкості, які проявляються у спілкуванні у студентів – 51,6 з середнім відхиленням $\sigma = 9,5$. Це говорить про те, що в цілому життєстійкість є характерною рисою для студентів. Розглядаючи результати більш детально, ми визначили, що 11,3% досліджуваних мають середній ступінь вираженості життєстійкості; для 50% студентів життєстійкість є характерною рисою; у 38,7% респондентів активно проявляється життєстійкість, що проявляється в орієнтації на співробітництво, у здатності самостійно знаходити шляхи вирішення проблем. Такі аспекти життєстійкості як: тепло, повага; щирість, справжність; відповідальність – найбільш характерні для досліджуваних. Найменш характерними виявились ініціативність та рішучість відповідно.

Аналіз зв'язку життєстійкості з довербальними травмами. Встановлення взаємозв'язку між життєстійкістю та довербальними травмами здійснювалося нами шляхом підрахунку коефіцієнту кореляції Пірсона.

змінними – середня (помітна). Наявність зворотнього лінійного зв'язку між довербальними травмами та життєстійкістю вказує на певну взаємодію між психологічними факторами, що впливають на психічне благополуччя людини після пережитих травм. Отже, виявлено, що зі зростанням однієї змінної, інша – зменшується. Таким чином, можемо сказати, що студенти, яким притаманний більш високий рівень довербальних травм, як правило, матимуть слабо розвинені життєстійкість та її складові. Відповідно у

студентів, яким, навпаки, притаманна розвиненість психологічної стійкості, прослідковується низький рівень розвитку довербальних травм.

Виявлений середньої сили зворотній лінійний зв'язок між змінними «довербальні травми – контроль» ($r = -0,523, p \leq 0,01$). Це свідчить про те, що людина, яка має довербальні травми, втрачає впевненість в тому, що вона може впливати на власне життя та обставини. Аналізуючи взаємозв'язок між субшкалами довербальних травм і життєстійкістю та її аспектами, можна побачити, що між змінними «право отримувати задоволення – контроль» ($r = -0,580, p \leq 0,01$) та «право отримувати задоволення – життєстійкість» ($r = -0,604, p \leq 0,01$) існує помітної сили зворотній зв'язок. Отже, це говорить про те, що студенти, в яких розвинена заборона на задоволення, тобто наявний високий рівень агресії на фактори, які можуть спричинити збудження, сором, схильність до залежностей та психосоматики – слабо спроможні контролювати своє життя та в цілому в них слабо розвинена така якість, як життєстійкість. Наявність заборони на задоволення може спричинити явні перешкоди для психічного благополуччя людини. Така заборона, яка виникла під впливом травматичного досвіду, блокує здатність людини швидко відновлюватися й пристосовуватися до викликів життя.

Кореляційний аналіз показників довербальних травм та показників, отриманих за допомогою методики «Самооцінка життєстійкості» виявив наявність зворотнього лінійного зв'язку слабкої сили між змінними ($r = -0,293, p \leq 0,05$). Таким чином, встановлено, що наявність довербальних травм не має особливого впливу на те, як респонденти відчувають рівень осмисленості та сформованості особистісних складових життєстійкості.

Показник загального рівня розвитку життєстійкості має помірної сили прямиї кореляційний зв'язок з показником самооцінки життєстійкості ($r = 0,364, p \leq 0,01$). Тому можемо сказати, що те, як студенти оцінюють свій рівень сформованості складових життєстійкості, та те, якими є результати за опитувальником, не мають сильного взаємозв'язку.

Отже, можемо зробити висновок, що припущення про наявність взаємозв'язку між життєстійкістю та довербальними травмами підтвержене. Ми виявили, що зі збільшенням показника рівня розвитку довербальних травм зменшується показник загального рівня розвитку життєстійкості, і навпаки – зі зменшенням показника рівня розвитку довербальних травм збільшується показник життєстійкості. Таким чином, ми відкидаємо нульову гіпотезу H_0 та приймаємо альтернативну гіпотезу H_1 про те, що взаємозв'язок існує.

Обговорення. На підставі проведеного дослідження було виявлено, що студенти мають порівняно низьку вираженість життєстійкості. А домінуючий аспект життєстійкості серед досліджуваних становить прийняття ризику. Тобто респондентам притаманна відкритість до навколишнього світу та суспільства. Вони мають переконання в тому, що події, які відбуваються з ними сприяють розвитку за рахунок знань, які дає певний досвід, а також сприймають проблеми як виклик і випробування для самих себе. Стосовно самооцінки життєстійкості, студенти мають середній показник рівня

осмисленості та сформованості особистісних складових життєстійкості, які проявляються у спілкуванні. А найбільш вираженими рисами, на їх думку, є тепло, повага, щирість, справжність та відповідальність. Однак студенти децю вище самооцінюють свій рівень життєстійкості, ніж є насправді. Щодо показника довербальних травм, то загальний показник рівня розвитку довербальних травм у студентів ЗВО знаходиться на середньому рівні. Найвищий показник за шкалами має «право отримувати задоволення». Це свідчить про те, що здебільшого студенти уникають задоволення та мають агресію на фактори, які можуть спричинити збудження, сором, схильність до залежностей та психосоматики.

Дослідження особливостей взаємозв'язку між життєстійкістю та довербальними травмами показало, що ці характеристики мають значущий зворотній лінійний зв'язок з середньою силою між цими змінними, а отже, зі зростанням однієї змінної, інша – зменшується. Також нами було виявлено зворотній лінійний зв'язок середньої сили між змінними «довербальні травми – контроль», «право отримувати задоволення – контроль» та «право отримувати задоволення – життєстійкість». Це може свідчити про те, що людина, у якої наявні довербальні травми, втрачає впевненість в тому, що вона може впливати на власне життя та обставини. Особистості, що мають тенденцію до розвиненої заборони на задоволення, слабо спроможні контролювати своє життя та в цілому мають слабо розвинену життєстійкість. При вираженості довербальних травм слабо розвинені життєстійкість та її складові. Відповідно студентам, у яких навпаки добре розвинена життєстійкість, притаманний низький рівень розвитку довербальних травм. Той факт, що кореляційний аналіз показників довербальних травм та показників, отриманих за допомогою методики «Самооцінка життєстійкості» виявив наявність зворотнього лінійного зв'язку слабкої сили між змінними може пояснюватися тим, що студенти мало усвідомлюють негативний вплив довербальних травм на здатність особистості вміло пристосовуватися до стресових ситуацій, стійко реагувати на труднощі та проблеми, і врешті-решт зміцнюватися після негативних подій.

Висновки. Довербальні травми створюють перешкоди перед процесом пристосування до викликів і здатністю розвиватися під впливом негативних подій, породжуючи емоційні та когнітивні бар'єри. Люди, які стикнулися з досвідом довербальних травм, мають меншу готовність до розв'язання проблем, адаптації до нових умов та збереження психологічного благополуччя в стресових ситуаціях. У випадку, коли дитина зазнає довербальних травм, це може заважати нормальному формуванню життєвої стійкості та ускладнювати розвиток здатності ефективно долати труднощі та вести повноцінне якісне життя. Вміння адаптуватися до стресових ситуацій та екстремальних умов є надзвичайно важливим для досягнення якісного життя. Життєстійкість потрібна для адаптації до стресових ситуацій, успішного вирішення життєвих труднощів, здійснення важливих виборів та подолання страху. Науковці виділяють три основні компоненти

життєстійкості: залученість, контроль та прийняття ризику. Життєстійкість – це вміння якомога ефективніше використовувати потрібні для життєдіяльності ресурси, які допомагають зберігати внутрішню збалансованість.

У ході емпіричного дослідження встановлено значущий зворотній лінійний зв'язок з середньою силою між змінними життєстійкості та довербальних травм, а саме: «довербальні травми – життєстійкість», «довербальні травми – контроль», «право отримувати задоволення – контроль» та «право отримувати задоволення – життєстійкість», що означає зниження рівня життєстійкості та її компонентів при зростанні рівня довербальних травм. Відповідно, чим вищий рівень розвитку життєстійкості у студентів, тим нижчим є рівень розвитку довербальних травм.

Подальше дослідження обраної проблеми потребує уточнення та розширення поглядів на взаємозв'язок між життєстійкістю та довербальними травмами. Зокрема, додаткового вивчення потребують чинники, що впливають на взаємозв'язок життєстійкості та довербальних травм. Такий аналіз дозволить розробляти ефективні стратегії подолання наслідків довербальних травм, підвищувати психологічну стійкість та сприяти нормальному розвитку особистості.

Список використаних джерел

- Варіна Г. Б. Життєстійкість особистості як чинник психологічного благополуччя майбутніх психологів. Сучасна наука: тенденції та перспективи: матеріали Всеукр. Internet-конф. Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького. Мелітополь, 2018. С. 28-34. <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/3398/1/2-tmp8FEE-%D0%A1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B0%20%D0%BD%D0%B2%D1%83%D0%BA%D0%B0-%D0%92%D0%90%D0%91.pdf>
- Івашенко І. Ю. Взаємозв'язок життєстійкості з свідомим вибором життєвого шляху в юнацькому віці. *Збірник наукових праць Національного університету «Кірово-Могилівська академія»*. 2021. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/20282>
- Мікова Т. Фантазія батьків про протилежну стать дитини та її вплив на формування довербальної травми. *Наукові перспективи*. 2023. 12. С. 202-209. <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/8191/8235>
- Олефір В. О., Кузнецов М. А., Павлова А. В. Коротка версія тесту життєстійкості. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Психологія. 2013. 45 (2). С. 158–165.
- Павленко Т. В. Опитувальник діагностики довербальних травм згідно методу психотерапії «Я-Реконструкція» (АДГ.ЯР): науково-метод. видання. К.: Видавництво психологічної літератури «Психобук (Psychobook)». 2022. 25 с. <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/3758/3778>
- Павленко Т. В. Розуміння довербальних травм методом психотерапії «Я-реконструкція». *Актуальні проблеми вищої професійної освіти*. Київ, 2023. С. 85-88. <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/59814/1/%d0%9f% d0%90%d0%92%d0%9b%d0%95%d0%9d%d0%9a%d0%9 e%20%d0%a2%d0%b5%d1%82%d1%8f%d0%bd%d0%b0 .pdf>
- Резнікова О. Психологія травмуючих ситуацій: лекційний курс та інструктивно-методичні матеріали навч. посіб. Слов'янськ: ДВНЗ ДДПУ, 2018. С. 26-29. <https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2016/NMR/pos ibniki/PSH/Psihologiya%20travmuuchih%20situaciy.pdf>
- Титаренко Т.М., Ларина Т.О. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека. К.: Марич, 2009. С. 30-61. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9065/1/Zhiznestoykost_li chnosti.pdf
- Чиханцова О.А. Деякі аспекти вивчення проблеми життєстійкості особистості. Актуальні проблеми психології: *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. Т. VI. Психологія обдарованості. Вип. 12. С. 465-472. <https://lib.iitta.gov.ua/708391/5/%D0%A7%D0%B8%D1 %85%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%BE%D0%B2%D 0%B0%20%D0%9E..pdf>
- Bartone P. T. Development and Validation of an Improved Hardiness Measure. *European Journal of Psychological Assessment*. 2023. Vol. 39. Issue 3. P. 222–239. <https://psycnet.apa.org/fulltext/2022-53058-001.pdf>
- Bartone P.T. Hardiness moderates the effects of COVID-19 stress on anxiety and depression. *Journal of Affective Disorders*. 2022. Vol. 317. P. 236-244. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9398790/>
- Finn H., Warner E., Price M., Spinazzola J. The Boy Who Was Hit in the Face: Somatic Regulation and Processing of Preverbal Complex Trauma. *Journal of child & adolescent trauma*. 2017. 11(3). P. 277-288. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32318157/>
- Levine H. B. Further thoughts on trauma, process and representation. *The American Journal of Psychoanalysis*. 2021. 81(2), 64-177. https://www.researchgate.net/publication/351361183_FURTHER_THOUGHTS_ON_TRAUMA_PROCESS_AND_REPRESENTATION
- McDonald S. Co-Leading Trauma Groups Across Disciplines. In *Healing Trauma in Group Settings*. Routledge. 2019, 90-101. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315164120-6/co-leading-trauma-groups-across-disciplines-susan-mcdonald>
- A. BOBRYTSKA (Angelina Bobrytska)
Student of the Faculty of Psychology
V. N. Karazhin Kharkiv National University,
4 Svobody sq., Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0007-1847-2750>
E-mail: bobrytska2021.9511846@student.karazhin.ua
- N. MAIEVSKA (Nataliia Maievskia)
Candidate of psychological sciences (PhD), Associate professor,
Associate professor of the Department of General Psychology,
V.N. Karazhin Kharkiv National University
4 Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-4408-4659>
E-mail: namaevska@karazhin.ua

PREVERBAL TRAUMAS AND PERSONALITY HARDINESS

The article analyzes the phenomenon of preverbal traumas - complex mental traumas received in early childhood, before the child learned to speak, and which personality cannot consciously reproduce, and also provides the results of an empirical study of the relationship of these traumas with hardiness and its main components (commitment, control and challenge) in students. The article is aimed at researching preverbal traumas, hardiness and factors affecting it, checking and revealing the nature of the relationship between the levels of development of preverbal traumas and the hardiness of students. The sample consisted of 62 students from various institutions of higher education in Ukraine, including 49 women and 13 men aged 18-22. To achieve the goal of the study, the following methods were used: «Diagnostic of confidence injuries according to the method of psychotherapy «i-reconstruction» (Pavlenko T.V.), «The short version of the test of hardiness» (V.A. Olefir, M.A. Kuznetsov, A.V. Pavlova), «Self-assessment of hardiness» (modification of the questionnaire M. Vorwerk on the contact of T. A. Larina). As a result of the study, significant feedback of the average strength between the general indicators of preverbal trauma and hardiness, as well as the feedback of the average strength between the variables "preverbal trauma - control," "right to receive pleasure - control" and "right to receive pleasure - hardiness" were identified. This may indicate that a person who has preverbal traumas loses confidence that he can influence his own life and circumstances. Individuals who tend to develop a prohibition to receive pleasure are poorly able to control their lives and generally have poorly developed hardiness. With the severity of preverbal traumas, hardiness and its components are poorly developed. Accordingly, students who, on the contrary, have well-formed hardiness, have a low level of development of preverbal injuries. Further research of factors affecting the relationship of hardiness and preverbal traumas will allow to develop effective strategies for overcoming the consequences of preverbal traumas, increase psychological stability and promote normal development of personality.

Key words: *preverbal injuries, resilience, personality, psychological trauma.*

References

- Bartone, P. T. (2023). Development and Validation of an Improved Hardiness Measure. *European Journal of Psychological Assessment*, 39(3), 222–239.
<https://psycnet.apa.org/fulltext/2022-53058-001.pdf>
- Bartone, P. T. (2022). Hardiness moderates the effects of COVID-19 stress on anxiety and depression. *Journal of Affective Disorders*, 317, 236–244. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9398790/>
- Chykhantsova, O.A. (2016). Some aspects of studying the problem of hardiness personality. *Actual problems of psychology: Collection of scientific papers of G.S.Kostiyk institute of psychology*, T. VI. *Psychology of giftedness*, 12, 465–472. <https://lib.iitta.gov.ua/708391/5/%D0%A7%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%BD%D1%86%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9E.pdf> [in Ukrainian].
- Finn, H., Warner, E., Price, M., Spinazzola, J. (2017). The Boy Who Was Hit in the Face: Somatic Regulation and Processing of Preverbal Complex Trauma. *Journal of child & adolescent trauma*, 11(3), 277–288. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32318157/>
- Ivashchenko, I. Yu. (2021). Relationship of hardiness with conscious choice life path in youth. *Collection of scientific works of the National University "Kyiv-Mobyla Academy"*. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/20282> [in Ukrainian].
- Levine, H. B. (2021). Further thoughts on trauma, process and representation. *The American Journal of Psychoanalysis*, 81(2), 164–177. https://www.researchgate.net/publication/351361183_FURTHER_THOUGHTS_ON_TRAUMA_PROCESS_AND_REPRESENTATION
- McDonald, S. (2019). Co-Leading Trauma Groups Across Disciplines. In *Healing Trauma in Group Settings Routledge*, 90–101. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315164120-6/co-leading-trauma-groups-across-disciplines-susan-mcdonald>
- Mikova, T. (2023). Parents' fantasy about the child's opposite sex and its influence on formation of preverbal trauma. *Scientific perspectives*, 12(31), 202–209. <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/8191/8235> [in Ukrainian].
- Olefir, O., Kuznetsov, M.A., Pavlova, A.V. (2013). The short version of the test of hardiness. *H.S. Skovoroda Khar'kov National Pedagogical University*, 8. [in Ukrainian].
- Pavlenko, T.V. (2022). Diagnostic of confidence injuries according to the method of psychotherapy «I-reconstruction». *Scientific method. Publication*, K.: Publishing house of psychological literature "Psychobook", 25. <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/3758/3778> [in Ukrainian].
- Pavlenko, T.V. (2023). Understanding preverbal injuries by the method of psychotherapy "I-reconstruction". *Actual problems of higher professional education*, Kyiv, 85–88. <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/59814/1/%D0%9F%D0%90%D0%92%D0%9B%D0%95%D0%9D%D0%9A%D0%9E%20%D0%A2%D0%B5%D1%82%D1%8F%D0%BD%D0%B0.pdf> [in Ukrainian].
- Reznikova, O. (2016). Psychology of traumatic situations: lecture course and instructional and methodical materials, a study guide. *Educational and methodological guide for applicants of the second (master's) level of specialty 053 "Psychology"*, Slavyansk, 26–29. <https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/2016/NMR/posibniki/PSH/Psihologiya%20travmuuchih%20situacij.pdf> [in Ukrainian].
- Tytarenko, T. M., Laryna, T. O. (2009). Hardiness of the individual: social necessity and safety. K.: *Marich*, 30–61. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9065/1/Zhiznestoykost_lichnosti.pdf [in Ukrainian].
- Varina, H. B. (2018). Hardiness of the individual as a psychological factor well-being of future psychologists. *Modern science: trends and perspectives: materials of the All-Ukrainian Internet-conf. Melitopol state Bohdan Khmelnytskyi Pedagogical University*, 28–34. <http://eprints.mdu.org.ua/id/eprint/3398/1/2-tmp8FEE-%D0%A1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B0%20%D0%BD%D0%B2%D1%83%D0%BA%D0%B0-%D0%92%D0%90%D0%91.pdf> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.03.2024 (The article was received by the editors 05.03.2024)

Стаття рекомендована до друку 28.04.2024 (The article is recommended for printing 28.04.2024)